

แบบฟอร์ม Knowledge Capture

เรื่อง การบำรุงดูแลรักษาสวนป่าไม้สัก ปีที่ 3

สรุปโดย นายสาธิต ใจซื่อ หัวหน้างาน (ระดับ 6) งานสวนป่าเมืองตาก-เชียงใหม่

หน่วยงาน องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เขตตาก องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือล่าง

1. บริบท หรือความเป็นมา

“สร้างสรรค์สวนป่าเศรษฐกิจ เพื่อความยั่งยืน” ขับเคลื่อนกระบวนการทัศน์ใหม่ด้านสวนป่าเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต วิสัยทัศน์และพันธกิจที่สำคัญขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ในการปลูกสร้างสวนป่าไม้สักให้ได้ผลดี มีคุณภาพ ดังนั้น องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จึงได้จัดทำโครงการประกวด “การปลูกสร้างสวนป่าดีเด่น ประจำปี 2568” เพื่อคัดเลือกสวนป่าพัฒนาปลูกใหม่ สวนป่าบำรุงรักษาปีที่ 2 และสวนป่าบำรุงรักษาปีที่ 3 ดีเด่น ชนิดไม้ยูคาลิปตัส และไม้สัก ในปี 2568 เพื่อให้การปลูกสร้างสวนป่าเป็นไปตามหลักวิชาการ การบริหารจัดการสวนป่าไม้เศรษฐกิจอย่างยั่งยืน รวมไปถึงความคิดสร้างสรรค์ในการบริหารจัดการสวนป่า เป็นการสร้างขวัญกำลังใจและแรงจูงใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานสวนป่า ตลอดจนจัดคู่มือหรือองค์ความรู้ในการปลูกสร้างสวนป่าพัฒนาปลูกใหม่ การบำรุงรักษาสวนป่าปีที่ 2 และการบำรุงรักษาสวนป่าปีที่ 3 ซึ่งงานสวนป่าเมืองตาก-เชียงใหม่ ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดการปลูกสร้างสวนป่าดีเด่น ประจำปี 2568 ประเภทการบำรุงดูแลรักษาสวนป่าไม้สักปีที่ 3 จึงได้จัดทำองค์ความรู้ วิธีการ ขั้นตอน เทคนิคพิเศษในการบำรุงดูแลรักษาสวนป่าไม้สัก ปีที่ 3 ขึ้น

2. วิธีการ / ขั้นตอน เทคนิคพิเศษ หรือกระบวนการที่ได้เรียนรู้

การบำรุงดูแลรักษาสวนป่าไม้สัก ปีที่ 3 ควบคู่กับการทำวนเกษตร (Agroforestry) ร่วมกับพืชไร่อย่างข้าวโพดและมันสำปะหลังเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญ เนื่องจากต้นสักกำลังเริ่มตั้งตัวได้มั่นคงและพยายามยืดตัวสูงขึ้นเพื่อรับแสง ในขณะที่พืชร่วมอย่างมันสำปะหลังและข้าวโพดเริ่มมีปัญหาร่มเงาบังจากเรือนยอดไม้สัก ดังนั้น วิธีการ / ขั้นตอน / เทคนิคพิเศษ หรือกระบวนการที่ได้เรียนรู้ สำหรับการบำรุงดูแลสวนป่าไม้สักในระบบวนเกษตรปีที่ 3 มีดังนี้

ด้านการจัดการต้นสัก

1. การลิดกิ่งล่างแบบจำกัดความสูง (Pruning for Premium Wood): สับหรือตัดกิ่งล่างของต้นสักออกให้เหลือเรือนยอด (Crown) ไว้อย่างน้อย 1/2 ถึง 2/3 ของความสูงต้น เพื่อป้องกันตาตอปุ่ม (Knots) และทำให้ลำต้นเปลาตรงสูงสุด
2. การทาปูนแดง/ยากันราที่รอยแผลตัดทุกครั้งที่ลิดกิ่งสัก ให้ใช้ปูนแดงเคี้ยวหมากหรือสารเคมีกันเชื้อราทาแผลทันที เพื่อป้องกันด้วงเจาะลำต้นหรือเชื้อราเข้าทำลายสะสมในเนื้อไม้
3. การคัดเลือกและตัดแต่งหน่อข้าง (Single Leading Shoot) ต้นสักปีที่ 3 มักแตกตาข้างหรือมีหน่อพุ่งแข่งกัน ให้ตัดแต่งกิ่งง่าม (Fork) ที่แข่งกับยอดประธานออก เพื่อให้ได้ไม้ท่อนล่างยาวตรงเพียงหนึ่งเดียว
4. การตรวจสอบหน้าไม้เพื่อลิดกิ่งลัดวงจรรอบ (Timing Pruning) ควรลิดกิ่งในช่วงปลายฤดูแล้ง ก่อนเข้าระยะเบียดยอดใหม่ในฤดูฝน (ช่วงกุมภาพันธ์-มีนาคม) เพื่อให้แผลแห้งเร็วที่สุดและลดความเสียหายจากโรค

ด้านการจัดสรรพื้นที่และแสง (วนเกษตร)

5. การปรับทิศทางการปลูกพืชไร่หลบเงา ในปีที่ 3 สักจะเริ่มแผ่กิ่งก้าน ให้เน้นปลูกข้าวโพดหรือมันสำปะหลังเฉพาะบริเวณกึ่งกลางระหว่างแถวสัก (Inter-row) เว้นระยะห่างจากโคนต้นสักอย่างน้อย 1.5 เมตร เพื่อลดการแย่งแสงและธาตุอาหาร

6. การจัดการสลับพื้นที่พืชไร่หรือพืชไร่ หากใบสักบังแสงจนข้าวโพดไม่ติดฝัก ให้ทยอยเปลี่ยนจากข้าวโพดมาเป็นมันสำปะหลังพันธุ์ทนร่ม หรือพืชสมุนไพร เช่น กระชาย ขมิ้นชัน ข่า ในจุดที่ร่มจัด

7. เทคนิคการตัดแต่งใบสักเพื่อเปิดช่องแสง (Sunlight Management) ตัดริดใบใหญ่ช่วงล่างของต้นสักทั้งข้างในฤดูเพาะปลูก เพื่อยอมให้แสงลอดลงมาถึงยอดมันสำปะหลังและข้าวโพด

8. การจัดแนวกองซากใบสัก (Leaf Mulching Row) กวาดเศษใบสักที่ร่วงหล่นมาทำเป็นแนวระบายน้ำหรือกองคลุมดินตามแถวสัก เพื่อรักษาความชื้นและสลายตัวเป็นปุ๋ยอินทรีย์ โดยไม่รบกวนแปลงข้าวโพด

ด้านการจัดการดินและปุ๋ย

9. การให้ปุ๋ยแบ่งส่วน (Split Application) ต้นสักปีที่ 3 ต้องการไนโตรเจนและโพแทสเซียมสูง เพื่อสร้างเนื้อไม้ ให้ใส่ปุ๋ยสูตรเสมอผสมปุ๋ยหมักรอบโคนสัก พร้อมๆ กับการใส่ปุ๋ยมันสำปะหลัง

10. การฝังปุ๋ยระบบแนวร่อง (Trench Fertilization) ขุดร่องตื้นตามแนวทรงพุ่มของสักและพืชไร่เพื่อหดยอดปุ๋ย ป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดินช่วงฝนตกหนัก

11. การเติมจุลินทรีย์ท้องถิ่น (IMO) บำรุงราก รดน้ำหมักชีวภาพหรือเชื้อราไตรโคเดอร์มาที่โคนต้นสักเพื่อป้องกันโรครากเน่า และช่วยดึงฟอสฟอรัสในดินมาใช้

12. การปลูกพืชตระกูลถั่วคลุมดินเสริม ปลูกถั่วเขียวหรือถั่วบราซิลแซมในร่องที่ไม่ได้ปลูกข้าวโพด เพื่อเพิ่มไนโตรเจนธรรมชาติให้สักและป้องกันวัชพืช

ด้านการจัดการน้ำและปราบวัชพืช

13. การกำจัดวัชพืชแบบจำเพาะเจาะจง (Spot Weeding) เน้นดายหญ้ารอบโคนต้นสักรัศมี 1 เมตร เพื่อไม่ให้แย่งปุ๋ย ส่วนนอกรัศมีให้ตัดสั้นเพื่อคลุมดินกันการพังทลาย

14. การทำฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก (Micro-dam) หากพื้นที่ลาดชัน ให้ใช้วัสดุธรรมชาติและกิ่งสักที่ลิดแล้ว ขวางทิศทางการไหลของน้ำเพื่อกักเก็บน้ำและกักเก็บความชื้น

15. ระบบพูนโคนหนีน้ำขัง มันสำปะหลังและสักปีที่ 3 อ่อนแอต่อตระกูลโรครากเน่าหากน้ำขังให้ขุดร่องระบายน้ำกึ่งกลางแปลงเสมอในช่วงฤดูฝน

ด้านการป้องกันภัยคุกคาม

16. การสร้างทางกันไฟป่า (Firebreak line) ช่วงปลายปีที่ 3 สักจะสลัดใบจำนวนมาก ให้รีบกวาดใบสักออกจากแนวรอยต่อแปลงทำเป็น “แนวกันไฟ” กว้างอย่างน้อย 3-4 เมตร

17. การเฝ้าระวังหนอนเจาะต้นสัก (Beehole borer) ตรวจสอบรอยขุดไม้และรูตามลำต้นสัก หากพบให้ใช้วิธีฉีดน้ำหมักยาสูบเข้มข้นหรือสารสกัดสะเดาเข้าไปในรูแล้วอุดด้วยดินเหนียว

18. การล่อแมลงศัตรูพืชออกจากแปลง ปลูกพืชตระกูลพริกหรือดอกดาวเรืองขอบแปลงเพื่อล่อแมลงที่มีประโยชน์ (ตัวห้ำตัวเบียน) มาช่วยคุมประชากรศัตรูพืชในไร่ข้าวโพด

19. การป้องกันลมพายุฝน (Windbreak Support) หากต้นสักต้นใดสูงชะลูดแต่ลำต้นยังเล็ก ให้ใช้ไม้ไผ่ค้ำยันเพื่อป้องกันลำต้นโค้งงอหรือหักโค่นช่วงพายุฤดูร้อน

20. เทคนิค “แกล้งดิน” เพื่อกระตุ้นแก่นไม้ ในช่วงปลายปีที่ 3 ก่อนเข้าแล้ง ปลอ่ยให้ดินแห้งสนิทตามธรรมชาติ (ไม่ให้น้ำเสริม) เพื่อกระตุ้นให้ต้นสักสะสมสารเคมีสร้างแก่นไม้ตามธรรมชาติ

3. เทคนิคหรือกลยุทธ์ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

เพื่อให้วิธีการ / ขั้นตอน / เทคนิคพิเศษ ข้างต้นทำได้จริงโดยไม่ล้มเหลว แนะนำให้ขับเคลื่อนด้วย "3 กลยุทธ์เชิงรุก" ดังนี้:

กลยุทธ์ "ปฏิทิน 3 ประสาน" (Three-Way Calendar)

1. ช่วงต้นฝน (พ.ค.-มิ.ย.) ปลุกข้าวโพด/มันสำปะหลัง + ใส่ปุ๋ยรองพื้น
2. ช่วงกลางฝน (ก.ค.-ต.ค.) ตัดแต่งกิ่งสักเปิดแสง + ปราบวัชพืชเฉพาะจุด
3. ช่วงแล้ง (พ.ย.-เม.ย.) เก็บเกี่ยวพืชไร่ + ทำแนวกันไฟ + ลิดกิ่งสักถาวร

กลยุทธ์ที่ 1 การจัดการที่ดินแบบแบ่งโซนแสง (Light Zoning)

ปฏิบัติจริง ขยับแนวปลูกข้าวโพดและมันสำปะหลังให้อยู่ห่างจากแนวแถวสักเพิ่มขึ้นทุกปี (ปีที่ 3 ควรเว้นระยะ 1.5-2 เมตร) เพื่อลด "ศึกแย่งแสง" ได้ดินและบนฟ้า

กลยุทธ์ที่ 2 ลิดกิ่งสร้างมูลค่า (Pruning for Profit)

ปฏิบัติจริง ลงมือลิดกิ่งสักสม่ำเสมอสัปดาห์ละโซน อย่าปล่อยให้กิ่งโตเกินขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 นิ้ว เพราะจะทำให้เนื้อไม้สักมีตำหนิขนาดใหญ่เมื่อเติบโตขึ้น

กลยุทธ์ที่ 3 เกษตรหมุนเวียนลดต้นทุน (Circular Agroforestry)

ปฏิบัติจริง นำต้นข้าวโพดหลังจากหักฝักแล้ว และเปลือกมันสำปะหลังมาสับย่อย โรยกลับไปใต้โคนต้นสักเพื่อเป็นวัสดุปรับปรุงดิน ลดการซื้อปุ๋ยเคมีพรวนเพื่อ

4. ประเด็นความรู้ที่สำคัญ

1. แก่นไม้ vs กระพี้ สักในระบบวนเกษตรโตเร็วกว่าสักป่าธรรมชาติเนื่องจากได้อาณิสต์จากปุ๋ยและน้ำของพืชไร่ ทว่าต้องระวังเรื่องการลิดกิ่งอย่างถูกวิธี หากไม่ลิดกิ่งล่าง ต้นสักจะแตกแขนงทำให้เนื้อไม้มีตำหนิ (ตาไม้) ส่งผลให้ราคาขายในอนาคตตกต่ำ

2. ความสมดุลด้านสารอาหาร ข้าวโพดเป็นพืชกินปุ๋ยหนัก (โดยเฉพาะไนโตรเจน) ส่วนมันสำปะหลังกินโพแทสเซียมสูง หากไม่มีการเติมปุ๋ยเคมีควบคู่ปุ๋ยคอก ดินจะเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบทำให้ต้นสักปีที่ 3 แกร็นและโตช้าลง

3. ความสูงและขนาดเส้นรอบวง ปีที่ 3 คือปีที่สักควรมีความสูงเฉลี่ย 5 - 8 เมตร และเริ่มสร้างความแข็งแรงทางสถาปัตยกรรมของต้น การดูแลรักษาในช่วงนี้จะกำหนดคุณภาพความเปลาตรงของเนื้อไม้ไปตลอดอายุรอบตัดฟัน

5. บทสรุป

การทำวนเกษตรไม้สักร่วมกับข้าวโพดและมันสำปะหลังในปีที่ 3 คือ "ศิลปะแห่งการจัดสรรแสงและอาหาร" หัวใจสำคัญไม่ใช่การปล่อยให้พืชต่างคนต่างโต แต่คือการตัดแต่งกิ่งสักเพื่อป้อนแสงแดดให้พืชไร่เบื่อง่าย และการนำเศษวัสดุเหลือใช้จากการเกษตรมาแปรสภาพเป็นปุ๋ยบำรุงดินคืนสู่ต้นสัก การใส่ใจลิดกิ่งและป้องกันโรคแมลงในหมวดต้นสักปีนี้ จะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพไม้ซุงที่ตรง สวย และไร้ตำหนิ ซึ่งจะสร้างมูลค่ามหาศาลให้แก่เกษตรกรในระยะยาว



(นายสาริต ใจชื่อ)

หัวหน้างาน (ระดับ ๖) งานสวนป่าเมืองตาก - เชียงทอง

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เขตตาก